

دین و زندگی روزانه مسلمانان

حیدرآباد دکن

دوره قطب شاهیان و آصف جاهیان

www.ketab.ir

نوشته

محمد عباسی

عضو هیئت علمی بنیاد دایرةالمعارف اسلامی

تهران، ۱۴۰۰

پژوهشکده تاریخ اسلام

دین و زندگی روزانه مسلمانان حیدرآباد دکن
دوره قطب شاهیان و آصف جاهیان

تألیف: محمد عباسی

ناشر: پژوهشکده تاریخ اسلام

مدیر نشر: خلیل قویدل

ویراستار: محترم وکیلی سحر

چاپ اول: ۱۴۰۰

شمارگان، ۷۰۰

چاپ و صحافی: چاپ تقویم

ردیف انتشار: ۹۵

تومان ۴۵۰۰۰

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۳۹۸-۶۷-۸۴

کلیه حقوق برای پژوهشکده تاریخ اسلام محفوظ است

خیابان ولیعصر (ع)، خیابان شهید عباسپور، خیابان رسالت، شهر روز شرقی، شماره ۹

تلفن: ۳-۸۸۶۷۶۸۶۱ نمایر: ۸۸۶۷۶۸۶۱

web: www.pte.ac.ir

عباسی، محمد، ۱۳۶۳-	سرشناسه:
دین و زندگی روزانه مسلمانان حیدرآباد دکن: دوره قطب شاهیان و آصف جاهیان/نوشته محمد عباسی.	عنوان و نام پدیدآور:
تهران: پژوهشکده تاریخ اسلام، انتشارات، ۱۴۰۰.	مشخصات نشر:
۲۰۳ ص.: مصور (رنگی).	مشخصات ظاهری:
978-600-7398-67-8	شابک:
فیبا	وضعیت فهرست نویسی:
کتابنامه: ص. [۱۸۷]-۱۹۴؛ همچنین به صورت زیر نویس.	یادداشت:
نمایه.	یادداشت:
مسلمانان - هند - حیدرآباد - آداب و رسوم و زندگی اجتماعی	موضوع:
Muslims- India - Hyderabad- Social life and customs	موضوع:
هند -- تاریخ -- قطب شاهیه، ۱۵۱۲-۱۶۸۷م.	موضوع:
India -- History -- Qotb Shahiyah, 1512 - 1687	موضوع:
DS۴۸۵	رده بندی کنگره:
۸۴/۹۵۴	رده بندی دیویی:
۷۶۶۷۶۲۹	شماره کتابشناسی ملی:
	اطلاعات رکورد کتابشناسی: فیبا

سخن اول

تاریخ هر امت و جامعه‌ای بیانگر فرهنگ و تمدن آن است. به همین دلیل، علم تاریخ در میان علوم، جایگاهی ویژه یافته است. جامعه اسلامی به عنوان یک امت جهانی، دارای چهارده قرن سابقه تاریخی با ابعاد و عناصری روشن و بدون ابهام است. اهمیت این پیشینه تاریخی و ابعاد گوناگون آن، مانند فرهنگ، تمدن، علوم، اخلاق، فلسفه و هنر و نقش بی‌بدیل آن در تمدن جهان معاصر، تلاش گسترده دانشگاه‌ها و دانشمندان غربی را کنش راه تحقیق و مطالعه این تاریخ عظیم برانگیخته است؛ تا بدان پایه که معتبرترین منابع و اطلاعات پژوهشی در حوزه‌های گوناگون تاریخ اسلام را در مراکز علمی غرب می‌توان سراغ گرفت.

به‌رغم توجه ویژه پژوهشگاه‌های دنیای غرب به اسلام، به علت ناتوانی ذاتی آنها از شناخت اسلام ناب و حقیقی - به دلیل عدم دسترسی مستقیم و به دور از تحریف به منابع اصیل، و لاجرم اطلاع محدود پژوهشگران از زمینه‌ها و پس‌زمینه‌های یک تحقیق علمی جامع، آغاز حرکتی اساسی و همه‌جانبه از سوی دانشمندان اسلامی به منظور تصحیح و تکمیل تلاش‌های گذشته ضروری است. اگر این حرکت، گسترده، غنی و متکی بر پیشرفته‌ترین روش‌های پژوهشی آغاز شود، بی‌شک تغییرات بنیادی در مسیر این گونه مطالعات در پژوهشگاه‌های مهم دنیا در زمینه تاریخ اسلام و مسائل مختلف آن دور از دسترس نخواهد بود.

هدف اساسی از تأسیس پژوهشکده تاریخ اسلام - که هم اکنون در آغاز راه است - گام زدن در راه تحقق این آرمان می‌باشد. این پژوهشکده با همت و پیگیری استادان ارزشمند تاریخ اسلام و

رشته‌های پیوسته به آن، آغاز به کار کرده و برای نیل به اهداف مقدس خود، آمادۀ همکاری با همهٔ کسانی است که به این اهداف ایمان دارند. از این رو، پاسخگویی به هزاران پرسش را که در خلال مطالعهٔ ۱۴ قرن تاریخ اسلام مورد توجه خواننده و به خصوص پژوهشگران قرار می‌گیرد، وجههٔ همت خود قرار داده است. تحقق این مهم با روش‌های گوناگون دنبال می‌شود، که نشر آثار پژوهشی استادان و کارشناسان - به صورت تألیف و یا ترجمه - مانند اثر حاضر، از جملهٔ آنهاست. البته برنامه‌هایی همچون تشکیل کارگاه‌های تخصصی، نشست‌های علمی تخصصی و حمایت از پروژه‌های پژوهشی مورد نیاز، نیز برای تحقق هدف یاد شده در حال پیگیری و اجراست که ضرورت دارد کیفیت و کمیت آنها افزایش یابد.

این مرکز، هم‌اکنون با شش گروه علمی و زیر نظر شورای علمی فعالیت می‌کند، که ان‌شاءالله به زودی تعداد آنها به دو برابر افزایش خواهد یافت. از جمله اقدامات کم‌سابقهٔ پژوهشکده، تأسیس دانشنامهٔ جغرافیای تاریخی جهان اسلام است که به‌زودی اولین مجلد آن عرضه خواهد شد. این دانشنامه با ریاست یکی از استادان در هفت گروه علمی مشغول فعالیت است و هزاران مدخل را - تاکنون - همراه با منابع اصلی آن دو پایگاه اینترنتی عرضه کرده است تا دسترسی محققان به منابع را آسان کند.

پژوهشکدهٔ تاریخ اسلام به‌وسیلهٔ پایگاه اینترنتی خود با همهٔ پژوهشگران و علاقه‌مندان به مطالعه در سراسر جهان پیوند برقرار می‌کند. این پایگاه، علاوه بر امکان همهٔ فعالیت‌های این مرکز علمی، بازتاب‌دهندهٔ فعالیت‌های علمی انجام شده توسط مراکز و اشخاص دیگر در این رشته است. با فعال شدن پایگاه مزبور، دسترسی پژوهندگان به مرکزی جامع و همه‌جانبه، که انعکاس‌دهندهٔ همهٔ آثار موجود در زمینهٔ تاریخ اسلام باشد، میسر خواهد شد.

علاوه بر آن، هم‌اکنون کتابخانهٔ تخصصی (حقیقی و مجازی) فعال است و به تدریج فعال‌تر خواهد شد. از خداوند بزرگ، برای این تلاش و همهٔ تلاشگران در راه حق و حقیقت، آرزوی موفقیت می‌کنم.

سیدهادی خامنه‌ای

رئیس پژوهشکدهٔ تاریخ اسلام

فهرست مطالب

پیشگفتار..... ۱۵

مقدمه..... ۱۹

فصل اول: بررسی و نقد منابع..... ۲۵

۱-۱. تاریخ‌های دوره قطب‌شاهیان..... ۲۸

۱-۲. تاریخ‌های دوره عادل‌شاهیان..... ۳۳

۱-۳. تاریخ‌های دوره آصف‌جاهیان..... ۳۶

۱-۴. سفرنامه‌ها..... ۴۹

۱-۵. اسناد..... ۵۵

۱-۶. دیوان‌های شعر..... ۵۷

۱-۷. تذکره‌ها..... ۵۸

۱-۸. تحقیقات جدید..... ۵۹

فصل دوم: تاریخ سیاسی قطب‌شاهیان و آصف‌جاهیان/ دولت نظام حیدرآباد دکن..... ۶۳

۲-۱. جغرافیای دکن..... ۶۳

۲-۲. نفوذ و گسترش اسلام در دکن..... ۶۵

۲-۳. تاریخ سیاسی قطب‌شاهیان (حک: ۹۱۸-۱۰۹۷ق)..... ۷۱

۲-۴. تاریخ سیاسی آصف‌جاهیان/ دولت نظام حیدرآباد دکن (حک: ۱۱۳۷-۱۳۶۷ق)..... ۸۲

۹۷	فصل سوم: آیین‌های دینی و مذهبی
۹۸	۳-۱. نگاهی به آیین‌های ماه محرم در دکن
۱۰۴	۳-۲. عاشورخانه مهمترین نهاد دینی و مذهبی
۱۰۶	۳-۲-۱. عاشورخانه‌های کوه مولا علی (ع)
۱۰۸	۳-۲-۲. عاشورخانه نعل مبارک
۱۰۹	۳-۲-۳. پادشاهی عاشورخانه
۱۱۳	۳-۲-۴. عاشورخانه حسینی علم
۱۱۵	۳-۲-۵. عاشورخانه سرطوق مبارک
۱۱۸	۳-۲-۶. عاشورخانه پنجه شاه ولایت
۱۱۸	۳-۲-۷. عاشورخانه قدم رسول
۱۱۸	۳-۲-۸. عاشورخانه حسینی علم گلکنده
۱۱۹	۳-۲-۹. عاشورخانه سرطوق حسینی
۱۱۹	۳-۲-۱۰. بارگاه حضرت عباس (ع)
۱۱۹	۳-۲-۱۱. آلاوه حضرت قاسم (ع)
۱۲۰	۳-۲-۱۲. آلاوه یتیمان
۱۲۰	۳-۲-۱۳. آلاوه بی‌بی
۱۲۱	۳-۳. نشان‌های نمادین در محرم
۱۲۲	۳-۳-۱. تعزیه
۱۲۵	۳-۳-۲. آلاوه
۱۲۶	۳-۳-۳. علم
۱۲۸	۳-۳-۴. شده
۱۲۹	۴-۳. جشن‌های دینی و مذهبی
۱۲۹	۴-۳-۱. شب بَرَات
۱۳۱	۴-۳-۲. عید فطر
۱۳۲	۴-۳-۳. مولدالنبي (ص)
۱۳۴	۴-۳-۴. عید قربان

۱۳۴	۴-۳-۵. عید غدیر
۱۳۵	۴-۳-۶. میلاد حضرت علی(ع)
۱۳۵	۵-۳. سایر آیین‌های دینی و مذهبی
۱۳۵	۵-۳-۱. ختنه‌سوران
۱۳۵	۵-۳-۲. جشن بسم‌الله‌خوانی
۱۳۶	۵-۳-۳. دایره (قبرستان) میرمؤمن و شست‌وشوی مردگان
۱۳۷	۵-۳-۴. مراسم تشییع و تدفین مردگان
۱۳۸	۵-۳-۵. زیارت قبور
۱۳۹	۵-۳-۶. مراسم غُرس
۱۴۰	۵-۳-۷. آیین باران‌خواهی
۱۴۱	فصل چهارم: آیین‌های غیردینی
۱۴۱	۴-۱. جشن‌های غیردینی
۱۴۲	۴-۱-۱. جشن بَسَنَت
۱۴۳	۴-۱-۲. جشن میراگ
۱۴۳	۴-۱-۳. آخری چهارشنبه
۱۴۴	۴-۱-۴. جشن نوروز
۱۴۵	۴-۱-۵. جشن تراشیدن محاسن سلطان
۱۴۵	۴-۱-۶. جشن فرزندآوری
۱۴۶	۴-۱-۷. جشن تراشیدن موی سر کودکان بعد از تولد
۱۴۷	۴-۱-۸. جشن سالگره
۱۴۸	۴-۱-۹. جشن عروسی
۱۵۲	۴-۲. تفریحات و سرگرمی‌ها
۱۵۲	۴-۲-۱. کشتی‌گیری
۱۵۳	۴-۲-۲. پنجه‌کشی
۱۵۳	۴-۲-۳. شکار

پیشگفتار

شاکله این پژوهش پایان نامه کارشناسی ارشد اینجانب در دانشگاه تهران بوده که در بهمن ماه ۱۳۹۰ ش. از آن دفاع شده است. پس از کسب تجربه بیشتر در حوزه مطالعات هند دوره اسلامی بر آن شدم که با اصلاحات، اضافات، حذفیات و تغییرات، آن را به چاپ برسانم. طبیعی است که بررسی منابع، اسناد و مدارک این حوزه امکان پذیر نیست و هنوز اسناد رسمی و خانوادگی بسیاری، به ویژه از خاندان دولت نظام حیدرآباد دکن برجای مانده که دربرگیرنده اطلاعات و گزارش‌های ارزشمند درباره زندگی روزانه مردم است و نگارنده به آنها دسترسی نداشته است؛ بنابراین، این پژوهش براساس منابع و اسناد و مدارک قابل دسترسی و مهمترین منابع مرتبط با میراث ایرانی - اسلامی هند نوشته شده است.

اغلب منابع مربوط به جنوب هند (دکن) - برخلاف شمال هند - تاکنون چاپ نشده است و بسیاری از آنها در کتابخانه‌ها، دانشگاه‌ها و مراکز علمی گوناگون هند، به ویژه در شهر حیدرآباد دکن و در کتابخانه آصفیه، موزه و کتابخانه سالار جنگ و آرشیو دولتی حیدرآباد نگهداری می‌شود. نگارنده، به رغم مشکلات فراوان، توفیق یافت برای دسترسی و استفاده از این منابع سفری به هند و شهرهای دهلی و حیدرآباد دکن داشته باشد. علاوه بر مشکلات دسترسی به منابع، نوع زبان منابع نیز از دشواری‌های کار در این حوزه بود. بیشتر منابع دوره قطب شاهیان به زبان فارسی است و تنها شمار معدودی

به زبان‌های دکنی (اردو قدیم) و تِلِگو^۱ است، اما همین منابع اندک، به‌ویژه برخی منابع دکنی گاه از منابع بسیار مهم برای مطالعه زندگی روزانه مسلمانان به شمار می‌آید. استفاده از کتاب‌های دوره آصف‌جاهیان نیز مشکلات خاص خود را داشت. کتاب‌های فارسی این دوره دارای لغات اردو و هندی بسیاری است که استفاده از آن را برای محققان دشوار می‌سازد. به‌طور کلی پژوهش در حوزه تاریخ اجتماعی مسلمانان در این دوره‌های تاریخی (به‌ویژه دوره آصف‌جاهیان) بدون دانستن زبان اردو امکان‌پذیر نخواهد بود؛ زیرا در این دوره زبان اردو در عرصه‌های تاریخ‌نگاری، تذکره‌نویسی، سرودن شعر و خاطرات‌نویسی بسیار رواج یافته بود. نگارنده نیز به‌رغم سختی‌ها و مشقت‌های فراوان، این زبان را در حد متن‌خوانی و استفاده از متون قدیمی و جدید آموخته و از بسیاری از منابع اردو در تدوین این اثر بهره برده است.

پژوهش در زمینه مطالعات شبه‌قاره هند بدون استفاده از منابع و نسخ خطی موجود در کتابخانه‌ها و مراکز علمی و پژوهشی هند کاری دشوار و ناقص خواهد بود؛ به همین دلیل برای تألیف این اثر سفر مطالعاتی به هند ضروری بود. البته برخی از دانشگاه‌ها، کتابخانه‌ها و مراکز علمی، فرهنگی و پژوهشی در ایران نیز دارای منابع غنی و نایاب در این حوزه هستند، اما کافی نیست. برای تدوین این اثر دانشگاه‌ها، مؤسسه‌های پژوهشی کتابخانه‌های گوناگون و شخصیت‌های علمی بسیاری در ایران و هند نگارنده را یاری کردند که شایسته سپاسگزاری‌اند و از همه کارکنان و کتابداران محترم کتابخانه‌های دانشگاه دهلی، دانشگاه جواهر لعل‌نهری، کتابخانه آصفیه حیدرآباد دکن، موزه و کتابخانه سالار جنگ حیدرآباد دکن، کتابخانه کالج ذاکر حسین، کتابخانه بنیاد دایرةالمعارف اسلامی، کتابخانه مجلس شورای اسلامی، کتابخانه ملک، کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد دانشگاه تهران، کتابخانه دانشکده ادبیات دانشگاه تهران که با روی گشاده منابع را در اختیارم نهادند، تقدیر و تشکر می‌کنم. به روح شادروان پروفسور یونس جعفری (متوفای ۱۳۹۵ش) استاد اسبق زبان فارسی در کالج ذاکر حسین که نگارنده را در یافتن برخی منابع و اسناد یاری کردند، درود می‌فرستم؛ امیدوارم روح ایشان در آرامش ابدی قرار گیرد و

۱ یکی از زبان‌های دراویدی است که برخی از ساکنان ایالت آندراپرادش هند با آن تکلم می‌کنند.

آثار علمی این استاد و محقق برجسته زبان و ادب فارسی هرچه بیشتر در میان فارسی‌زبانان معرفی و مطالعه شود. در پایان شایسته است از پژوهشکده تاریخ اسلام، به‌ویژه گروه جریان‌های فکری و سرکار خانم محترم و کیلی سحر که مقدمات نشر این اثر را فراهم کردند، سپاسگزاری کنم.